

SZABÓ ANDRÁS PÉTER

BESZTERCE VÁROS FEJEDelemség KORI KORMÁNYZATA ÉS POLITIKAI ELITJE

Egy archontológia forrásai és hasznosítási lehetőségei

A 19–20. századi erdélyi szász történeti kutatás a városok, és ezen belül a városi elit kapcsán szinte kizárólag a középkorra koncentrált. Az önálló Erdélyi Fejedelemség kora mint a szász autonómia és gazdaság hanyatlásának időszaka sokkal kisebb hangsúlyt kapott. Mindez a területnek a magyarországi és romániai történetírásban való reprezentációját is alapvetően befolyásolta, a nagy összefoglalásoknak a kora újkori szászságot bemutató része mindig féloldalas maradt. Jelen tanulmányban arra teszünk kísérletet, hogy ezt a hiányos képet Beszterce város és kerület vonatkozásában néhány fontos elemmel kiegészítsük. Kutatásunk konkrét tárgya a besztercei városi elit,¹ az eszközt pedig az az ideiglenes archontológia jelenti, amelyet a városkönyv-sorozatok segítségével Beszterce 1542 és 1660 közötti belső tanácsáról összeállítottunk. Először is bemutatjuk a városi (egyben kerületi) igazgatás fontosabb elemeit, jellegzetességeit, illetve az archontológia forrásait, majd pedig a belső tanács összetételéből, a főbírák névsorából kirajzolódó összképet vetjük össze röviden a kora újkori városi vezetés más magyarországi és erdélyi településekről ismert vonásaival. Végül pedig igyekszünk felvázolni a kutatás lehetséges további irányait. Szűkre szabott elemzésünk az archontológia ideiglenes jellegéből adódóan részletes statisztikai jellemzés és az elit belső kapcsolatrendszerének feltárása helyett egyelőre csak az általános tendenciák felvázolásával szolgálhat.

A magyar várostörténeti kutatás érdeklődése a vezető rétegek iránt az utóbbi időben öröndetesen megélnkült,² és a társadalomtörténeti vizsgálatok segédeszközeként, nélkülözhetetlen előfeltételeként több archontológia is született. Kuzma Dóra elkészítette a besztercebányai esküdték 1518 és 1555 közötti időszakot feldolgozó jegyzékét,³ H. Németh István pedig Kassa város belső és külső tanácsának 1500 és

1 A patriciátus szó alkalmazását tudatosan kerülni fogjuk, mert a középkori és kora újkori magyarországi városi eliték zártsága nem ért el olyan mértéket, hogy a kifejezés indokolt lenne. Szűcs Jenő, bár maga is használta a kifejezést, fenntartásait már 1955-ben megfogalmazta. SZÜCS 1955. 266. és 271. p.

2 Az archontológiai kutatások történetét és társadalomtörténeti jelentőségét ismerteti: H. NÉMETH 2004. 204–218. p. és H. NÉMETH 2006. 12–35. p.

3 KUZMA 2004.

1700 közötti archontológiáját.⁴ Erdélyről hasonló összeállításokkal alig rendelkezünk. Szebenben Gustav Seiwert, illetve Franz Zimmermann 19. századi publikációinak köszönhetően egészen 1884-ig ismerjük a főtisztviselők jegyzékét, azonban mind a belső, mind pedig a külső tanács tagjainak listája hiányzik.⁵ A sokkal rosszabb forrásadottságú Brassó archontológiáját 1916-ban Friedrich Stenner készítette el.⁶ Ez kiterjed ugyan a szenátusra is, ám a történész az anyaggyűjtést kizárólag a személyek köré csoportosította, így a testület változásainak vizsgálatára nem alkalmas. Binder Pál pedig a szász–magyar viszonyt elemezve 1982-ben megjelentette Kolozsvár tisztviselőinek, belső és külső tanácstagjainak egy-egy nem teljes jegyzékét.⁷ Gernot Nussbächer Brassóról és Segesvárról készített archontológiái sajnos mind a mai napig nem jelentek meg. A kisebb szász városokkal kapcsolatban érdemes megemlíteni azt a táblázatot, amelyet egy vegyes tartalmú városkönyv felhasználásával Joseph Bedeus von Scharberg állított össze Medgyes 17. századi tisztviselőiről és belső tanácsairól, valamint Kőhalomszék 1366 és 1877 közötti polgármestereinek, királybíráinak és székbíráinak 1913-ban közölt listáját.⁸

Konrad G. Gündisch publikációi nélkül Beszterce városával is hasonlóan állnánk. Mivel Otto Dahinten volt besztercei főépítész várostörténeti összefoglalása archontológiai célokat nem tűzött ki maga elé, így sokáig csak Albert Berger 1403-tól 1871-ig terjedő főbírójegyzéke állt az e típusú kutatás rendelkezésére.⁹ Konrad G. Gündisch azonban egy 1976-ban megjelent tanulmánya függelékeként a 13. századi kezdetektől egészen 1526-ig elkészítette a besztercei „patriciátus” adattárát, és ebben nemcsak a főbírokat és a belső tanács ismert tagjait szerepeltette, de azokat a személyeket is, akik tiszteleti címzéseik alapján tanácstagság nélkül is az elithez, azaz a vezető családok valamelyikéhez tartoztak.¹⁰ Az így nyert archontológiát később az erdélyi szász városok középkori „patriciátusát” bemutató, nagy összefoglalásában hasznosította.¹¹ Míg elemzésének hangsúlya az előbbi esetben a városi társadalom vagyoni rétegződésére esett, addig monográfiájában elsősorban a szász elit változásának nagy határát kereste (a gerébi, illetve a kereskedői–vállalkozói korszak között), másrészt pedig azt a tételt igyekezett igazolni, részleges sikerrel, hogy a német birodalmi városokhoz hasonlóan az erdélyi szász városokban is létezett egyfajta örökletes vezető

4 H. NÉMETH 2006.

5 SEIWERT 1875. és ZIMMERMANN 1884. Míg előbbi az 1309 és 1499 közötti időszakot dolgozta fel, addig utóbbi az 1500 utánit.

6 STENNER 1916.

7 BINDER 1982. 212–216., 230–231., 277–309. p.

8 BEDEUS VON SCHARBERG 1858. 79–85. p. Listát ad a polgármesterekről, királybírákról, székbírákról, Stadthannokról, tanácsdagokról és jegyzőkről, az 1666 és 1699 közötti időszakról az iskola rektoraira és a lelkészekre is. – H. MÜLLER 1913. 470–476. Csak a polgármesterek, királybírák és székbírák. (Kőhalom egyébként a széki és városi kormányzat összekapcsolásának különleges példája, a szék, illetve a város főtisztviselőit tömörítő tanácsal.

9 DAHINTEN 1988. és BERGER 1897. Berger adattára egyszerű főbírójegyzéknél annyival bővebb, hogy feltünteti a tanácstagság kezdetét is, illetve az elhalálozás időpontját, ha ismert.

10 GÜNDISCH 1976. 181–191. p.

11 GÜNDISCH 1993. Megállapításainak összefoglalása: uo. 341–348. p.

réteg.¹² A besztercei városi kormányzat felépítése azonban a nem megfelelő forrás-adottságok miatt kevésbé került reflektorfénybe.

Beszterce, az észak-erdélyi németység egyetlen igazi központjaként a 13. század második felében létrejött, azonos nevű kerület székhelye volt, a középkor végén mintegy 4500 lakossal. A besztercei kerület számos szempontból eltért a szász településterület összes többi részétől, amire elsősorban földrajzi elkülönülése adhat magyarázatot. Közigazgatási, városkormányzati tekintetben leginkább a Barcaságra (és Brassó-*ra*) emlékeztetett, ahol a Szász Egyetembe való beilleszkedés után szintén megmaradt a székitől némileg eltérő archaikus kerületi forma. A besztercei kerület a középkor végén és a fejedelemség korában három részre oszlott, a királyi és a besztercei káptalan területéből álló szász kerületre 23-26 faluval, az 1469-ben és 1475-ben Mátyás királytól tartozékként megkapott, szinte teljesen román lakosságú radnai kerületre vagy völgyre, mintegy 15-20 településsel (köztük az ezüstmányászatáról ismert, a 13. század első felében még a régió központjának számító Radnával), valamint Beszterce városára.¹³ A beszterceiek ezen túl két Doboka vármegyei község, Borgó és Fehéregyháza birtokosai is voltak. A város adóigazgatási, rendfenntartási és védelmi tekintetben négy, csak sorszámmal jelölt fertályból (*Quartale*), azokon belül pedig a 16. század végére megszilárdult beosztás szerint összesen 70 tizedből állt.¹⁴ (A tizedekre osztás valószínűleg középkor végi fejlemény – először 1521-ben említik.) Az 1465-ben építeni kezdett városfalon kívül két külváros is feküdt: az ún. felső- (*Obere Vorstadt*) az első és második fertályhoz tartozott, míg az alsó- (*Untere Vorstadt, Niederwallendorf*) a negyedikhez. A négy városrész mindegyike magába foglalta a főtér egyik oldalát.¹⁵ A fertályokon belüli egységek, a tizedek élén a tizedesek (*decuriones*) álltak. A kora újkor folyamán a szász városokban megjelent önigazgató közösségek, a szomszédságok (*Nachbarschaften*) Besztercén kivételes módon csak 1710-ben alakultak meg, felső kezdeményezésére.¹⁶

A kerület kormányzását a kora újkorban szinte teljesen a város kormányzata látta el. Megismerését nehezíti, hogy rá vonatkozó komolyabb normatív forrás, átfogó sza-

12 Besztercén a gerébi időszak lezárulta a 14. század második felére tehető: GÜNDISCH 1976. 152–156. p. A szász városok korai gerébi vezető rétege párhuzamba állítható a budai ispánoknak 1380 körülig a városkormányzatot uraló csoportjával: KUBINYI 1973. 62–66. p. Brassó kapcsán a tanácsképes családokról, amelyeket a középkor végén a „rathmässige” jelzővel illettek: PHILIPPI 1984. 164. p.

13 A kerület kiterjedéséről és részeiről röviden: MÜLLER, G. E. 1985. 181–183. p.; DORDEA 1985. 216. és SZABÓ 2007. 99–112. p. Térképek a kerület kiterjedésének, tartozékainak változásához: BINDER 1994. 380–402. p.

14 KRAMER 1887. 64. p. Beszterce és más szász városok közigazgatási beosztásáról: MÜLLER, G. E. 1985. 105–112. p. A beszterceihez hasonló kolozsvári településrendszer öt fertályra és 111 tizedre oszlott. Itt a városnegyedek vezetőiként az ún. fertálykapitányok is feltűnnek: KISS 2003. 193–202. p. Szomszédságok hiányában Besztercén is hasonlóan tág feladatkörrel rendelkezettek a tizedek, mint Kolozsvárott.

15 GÜNDISCH 1976. 176–177. p. és DAHINTEN 1988. 41., 397–398. p. Niederwallendorf 1602-ig önálló község volt. Az 1484-ben elkészült városfalról uo. 67–69. p.

16 MÜLLER, G. E. 1985. 118–119. p.

bályozás nem maradt fenn.¹⁷ Mivel Beszterce vidéke nem széki közigazgatási formát vett fel, nem volt királybíró, és egy 1544 és 1545 közötti rövid kísérlet kivételével nem volt székbíró sem.¹⁸ A középkorban még fel-feltűnő kerületi gyűlésekről a 16–17. században már nem hallunk.¹⁹ A kerület saját tisztviselői „karát” egyedül a 3–6 (a kora újkorban 3–4) ún. kerületi geréb (*Landgräf v. Landgreb/senior provincialis*) jelentette,²⁰ akiket a fejedelemség korában valószínűleg a város belső tanácsa nevezett ki egyéves időtartamra. A kerületi gerébek szedték be a kerület adóit, ebből kisebb összeget önállóan is kifizethettek, illetve döntőbíróként eligazították a kerület falvainak egymás közötti vitás ügyeit. A 17. században ők fizették ki a szenátoroknak a kiküldetéseik után járó éves tiszteletdíjat is. Tevékenységüket, egyben archontológiájuk egy részét abból a számadáskönyvből ismerjük, amelyet 1624 és 1692 között vezettek a kerület korlátozott hatáskörű külön gazdálkodásáról.²¹

A kerület és a város legfőbb katonai, igazságszolgáltatási és közigazgatási tisztviselője Brassóhoz hasonlóan a főbíró (*Oberrichter/supremus iudex*) volt, akinek munkáját az említett feladatokban a belső tanács segítette.²² Az először 1366-ban feltűnő testület száz évvel később már biztosan tizenkét esküdt polgárból (*iurati cives/consules, senatores*) állt.²³ A bíró és belső tanács választásában és ellenőrzésében a háztulajdonos polgárok községét a 16. században váltotta fel a külső tanács, a százférfiak (*Hundertmannschaft/centumviri*) testülete.²⁴ Az először 1521-ben említett,

17 Az erdélyi szász városok szabályrendeleteit leginkább a következő két kiadványban találjuk meg: SCHULER VON LIBLOY. 1862 és KOLOSVÁRI-ÓVÁRI 1885. Ezek azonban besztercei joganyagot nem tartalmaznak, főleg Szebenre és Brassóra koncentrálnak.

18 Székbíró az archontológia fő forrásul szolgáló jegyzőkönyvben csak az 1544–45-ben szerepel. Beszterce város és kerület levéltára (a továbbiakban: BVL) – mikrofilm formájában a Magyar Országos Levéltárban IV. a, Nr. 3. Városi tanácsi jegyzőkönyv („Actuarium”) 1542–1661 (MOL X 1242 290. doboz) fol. 19. r. és fol. 25. r. Georg Eduard Müller ezzel szemben, valószínűleg pontatlanul, úgy tudta, hogy a szebeni provincia hatását tükröző kísérlet 1545 és 1547 között zajlott, illetve hiúsult meg. MÜLLER, G. E. 1985. 228. p. A szász széki (egyben városi) igazgatásról röviden: EMBER 1946. 584–587. p.

19 MÜLLER, G. E. 1985. 291. p.

20 A tisztség először 1439-ben tűnik fel, viselőit ekkor még kerületi esküdtnak nevezték. A kerületi gerébi és esküdti funkció azonossága 18. századi adatokból egyértelmű. MÜLLER, G. E. 1985. 231–232. p.

21 BVL IV. c. Nr. 624. A kerületi gerébek számadáskönyve 1624–1692. (MOL X 1248 309. doboz) Címlapján: „Regestum dominorum provincialium districtus Bistriciensis dominus Andreas Frum Jadensis, dominus Stephanus Decani Magni Demetriensis, dominus Michael Zekel Dipsensis 1624 1. januarii” 2. p.

22 A besztercei és brassói főbírói tisztről, amelyek a királybíróssággal ellentétben kezdettől választott funkciók voltak: SCHULER VON LIBLOY 1867. 441. p. és MÜLLER, G. E. 1985. 211–212. p. Mind a bíró, mind pedig az esküdtek lakóháza adómentességgel rendelkezett: DAHINTEN 1988. 198. p. A tanácsurak egyes szakirodalmi adatok szerint rendes évi fizetést is kaptak: MÜLLER, G. E. 1985. 62–63. p.

23 MÜLLER, G. E. 1985. 29. p. és 59. p.

24 Az erdélyi városok közül először Kolozsvárott tűnik fel a külső („felső”) tanács, 1441-ben hatvan, majd az 1458-as szász–magyar uniótól száz fővel. KISS 2003. 163–164. p. A királyföldi városokban valószínűleg csak a 15. század végén, II. Ulászló 1495-ös kiváltságlevele nyomán jelenik meg. SCHULER VON LIBLOY 1867. 445. p.; MÜLLER, G. E. 1985. 75–76. p.

városnegyedek szerint megosztó tanács a 17. századi jegyzőkönyv tanúsága szerint valóban csaknem százfős volt, és körülbelül havi rendszerességgel gyűlt össze, hogy kivesse az adókat, megválassza a tizedeseket, illetve a tűzhelyek felügyelőit (*praefecti focorum et fumariorum*), valamint a belső tanáccsal közösen statútumokat hozzon, és rendkívüli ügyekben döntsön. A százférfiak gyakorolták a belső tanács pénzügyi ellenőrzését is: minden év végén, általában Szent Tamás apostol napja (december 21.) környékén ők vettek számot a bírótól és a szenátoroktól.²⁵ A számadáson jelen voltak a kerületi gerébek is. A számadást követően, karácsony és újév között vagy újévkor ők választották meg a következő évi bírót és esküdteket.²⁶ (A választás elméletileg egy évre szólt.) Az erdélyi szász városok körében ez a jogszokás kivételes, a százférfiak mindenhol csak a városi tisztviselők egy részét választották meg, a belső tanács magát egészítette ki.²⁷ (A besztercei gyakorlat egyébként megfelel a kolozsvárinak.)²⁸ Mivel a külső tanács választásával forrásainkban nem találkozunk, jobb híján csak feltételezhetjük, hogy a középkori Budához, vagy a kora újkori Kolozsvárhoz, Szebenhez és Brassóhoz hasonlóan a az esküdtek egészítették ki, azaz nevezték ki az esetleg szükséges új tagokat.²⁹ A belső tanács ülésein szavazati jog nélkül részt vett a városi írásos adminisztráció határozatlan időre választott vezetője, a jegyző is.

25 KRAMER 1887. 68–69. p. Kramer összekeveri Szent Tamás apostol napját (dec. 21.) Szent Tamás mártír püspök napjával (dec. 29.). Az 1566-os számadás példaként: „Anno domini currentis scilicet 1566 in profesto divi Thomae apostoli ratio data centumviris a dominis senatoribus de universis perceptis et extradatis, qua finita centumviri post secessum et privatam consultationem ter interrogati, utrum illis satisfaceret, ea ratione (iudex autem erat Gregorius Dawm et tamen non praesens propter comitia cibiniense [!], quibus liberari non poterat, usque ad hanc solitam diem, sed loco sui et vice erat prudens Caspar Pello) redderunt centumviri senatores una voce se contentos ea ratione, quam laudabiliter factam esse et satisfactum et ideo tam iudicem absentem primarium, quam surrogatum una cum toto senatu seu iuratis civibus ac Matthaeo Heynrici notario iurato liberos ac expeditos pronunciarunt.” BVL IV. a. Nr. 26. Städtische Rechnungen 1556–1569 (MOL X 1248 297. doboz) 523. p.

26 Az erdélyi szászok 1583-as (főleg magánjogi kérdéseket szabályozó) törvénykönyve, amelyet brassói Matthias Fronius állított össze, szintén a karácsony utáni időszakot jelöli meg a főtiszt- és tanácsválasztás időpontjaként. Utóbbi azonban az új tisztviselők jogaként tünteti fel: „Sintemal die Deutschen in Siebenbürgen als in Städten, sieben und zweyen Stulen von seeligen Königen in Hungern hiemit begabet vnd befreyet sein, das sie jre amptleut, Bürgermeister nemlich, Richter vnd Hannen jährlich noch Weinnachten durch gemein freye wahl vnd stimmen der Gemeinen, aus jres raths verwandten vnd geschwornen, zu erwahlen macht vnd recht haben: Die andre geschworne aber hernachmals, durch die new erwelt Oberkeit, nach eines jedes orts langwiriger gewonheit, erwelt werden.” I. könyv. 1. cím. *Eigen-Landrecht* 1–2. p.

27 MÜLLER, G. E. 1985. 91. p. A tanácsválasztásnak a német városokban szokásos különböző variációiról: GODA 2007. 260. p.

28 BINDER 1982. 202. p.

29 Kolozsvár esetében pontosan tudjuk, hogy a város ezt a szabályozást Buda városától vette át, 1488-ban: SZÚCS 1955. 292–293. p.; KUBINYI 1973. 83–84. p. és KISS 2003. 166–167. p. Kassa kapcsán ugyanezt a budaival azonos, a tanácsválasztást névlegessé tévő gyakorlatot mutatja be Granasztói György: GRANASZTÓI 1993. 126. p. A budai jobból származik a kolozsvári (és talán a besztercei) centumvirek tanácsválasztó joga is.

A centumvirek élén legkésőbb a 17. század elejétől két tanácsviselt szószóló (*oratores centumvirorum*) állt³⁰ – egyiküket gyakran csak *adjunctusként* jelölték – akik a százak tanácsából kikerülő két személlyel együtt egyben osztóbírák (*Teilhaeren/partitores*) is voltak. (Maga a tisztség a többi nagy szász városhoz hasonlóan Besztercén is 1573-ban tűnt fel először.)³¹ A négy osztóbíró munkáját állandó jelleggel egy írnok segítette. A város tisztviselői karának összetétele a többi szász városétól lényegesen eltér. Hiányzik a polgármester (Brassóban főbíró) munkáját segítő, a belső tanács tagjai körül kikerülő városgazda (*Stadthann, villicus*), aki a pénzügyek irányítója volt, és sok helyütt bizonyos igazságszolgáltatási tevékenységet is ellátott. Ez a tisztség Besztercén csak a 18. század közepén jelent meg.³² A tanácsstagok közül azonban a 17. századi jegyzőkönyvek tanúsága szerint nyolcan praefectusként külön feladatokat láttak el. Ketten a város által bérelt besztercei huszad gazdálkodását felügyelték (*Mautherren/praefecti vigesimarum*), egy-egy fő a város három főkapujánál, az ispotálykapunál (*porta xenodochialis v. nosodochialis/Spitalgesser Thor v. Spitalthor*), a felső, vagy Fa utcai kapunál (*porta superior v. lignaria/Holzthor*), illetve az alsó, Magyar utcai kapunál (*porta inferior v. angariarum, v. Ungarica Ungerger Thor, v. Ungerthor*) beszedett vámot, a városba behozott élelmiszer, főként bor után kért kapupénzt kezelte.³³ További egy tanácsos a volt ferences kolostor és a belső malom (*praefectus monasterii et molaie interioris*), egy másik az ispotály (*praefectus Nosodochii v. Xenodochii*), egy harmadik pedig a radnai völgy (*praefectus vallis Valachalis*) felügyelője volt. Más tisztségeket azonban valószínűleg a külső tanács tagjai láttak el, így például a belső malom kivételével a városi malmok felügyeletét (*Mühlherren*), a kocsmákét (*praefectus cauponarum*), valamint a templomatya (*Kirchenvater*) és a vásárbíró (*Marktrichter*) tisztségét is. A város a belső és külső tanácsból kikerülő, nem főfoglalkozású tisztségviselőkön kívül számos alkalmazottal is rendelkezett. A legfontosabb a már említett jegyző, aki gyakran a kerületből származott, a lelkész, az iskola rektora és ludipraefectusa, az orgonista, az orvos (*physicus*) harangozó, a zenészek, a sörfőzőmester, az erdőőr, a vincellér, a halastavak őre, a város pincéjének felügyelője, a nemritkán kismemesi sorból kikerülő, városon kívüli feladatokat ellátó famulusok, toronyőrök, a városfalat és a kapukat őrző darabontok, illetve gyakran ágyúöntők, kőművesek és más mesteremberek etc.

30 A százak tanácsáról és a szószólói intézményről Daniel Gräser a 18. század végén a szász igazgatást általánosan jellemezve így ír: „Weilen es aber bey dergleichen Vorfallenheiten alle zusammen zu bringen schwer war, so wurden nur die ältern Bürger oder Vorsteher der Zünfte dazu beruffen, welche den aussern Rath, oder wie sie sonst genennet werden, die Communitat ausmachten. Diese nun haben ihren Vormund, oder Oratorem Communitatis, nach der Zeit aber sind diese Glieder der Communität, gleichwie auch der Magistrat, von dem Magistrat gewählt, und werden an den mehresten Orthen von ihrer Anzahl Hundert-Männer genennet.” 107–109. p.

31 MÜLLER, G. E. 1985. 277–278. p.

32 MÜLLER, G. E. 1985. 41–43. p. A szebeni Stadthannról: RECHNUNGEN XIII. p.

33 A kapuprefektusok kérdését felületesen érinti KRAMER 1887. 32. és 66. p. A Holztor keletre, az ispotálykapu nyugatra, a Magyar utcai kapu pedig délnyugatra nyílt. A Magyar utca etimológiája bizonytalan, láthatóan egykorúan is hol az Anger (rét), hol pedig az Ungar (magyar) szót használták, és latin formája is ennek megfelelően variálódott.

Miután felvázoltuk a városi igazgatás szerkezetét, tekintsük át archontológiánk forrásait. Bár Beszterce ma Kolozsvárott őrzött levéltára egyike a leggazdagabb erdélyi szász városi levéltáraknak,³⁴ olyan, a belső és a külső tanács teljes névsorát tartalmazó jegyzőkönyvek, mint a kassai *liber restaurationis*ok, nem állnak rendelkezésünkre, így az információkat sok helyről kell összegyűjtenünk. További nehézséget jelentenek a szász írásbeliségben szokásos névvariációk, egyes személyeket akár négyféle néven is nevezhetnek, attól függően, hogy latin, magyar vagy szász foglalkozásnéven, esetleg származási helyére utaló, vagy más családnévvel említik. (A magyar névváltozatok különösen a városi levelezésanyagban gyakoriak.) Bár a középkor végétől is fennmaradt két rövid besztercei tanácsi jegyzőkönyvünk az 1517–1522 és az 1525–1541 közötti időszakra,³⁵ ezek nem szolgáltatnak teljes tisztviselősort. Előbbi némi bíraskodási anyag mellett főleg iratmásolatokat és különböző számadásokat, utóbbi pedig nem eredeti, hanem a 16. század közepén készült kivonat, két, azóta elpusztult városkönyvből, amelyek közül az egyik főleg peres bejegyzéseket tartalmazott, a másik pedig a város szabályrendeleteit.

A belső tanács tagjaira vonatkozó legfontosabb forrásunk a szenátus *actuarium*-nak nevezett, 1542 és 1661 között vezetett városkönyve, amely bíraskodási jegyzőkönyvként indul, majd a 17. században városi krónikává alakul, de emellett egy rövid időszak (1615–1626) kivételével mindvégig tartalmazza a főbíró, az esküdtek és a jegyző nevét is.³⁶ Az *actuarium*mal csaknem azonos jelentőségű a százférfiak ülésének 1605 és 1686 között írt jegyzőkönyve, amelynek nagy előnye, hogy feltünteti a tanácstagok praefectusi tisztségeit is, valamint az osztóbírák (köztük a szószólók) nevét.³⁷ Ez sem teljes azonban, az 1605-ös év eleje, illetve az 1608 és 1627 közötti évek anyaga hiányzik. A két nagy sor mellett rendelkezésünkre áll még a város fő számadáskönyv-sorozata is, amely az év végi számadásokban 1595 és 1609 között egyenként felsorolja az esküdtek nevét.³⁸ Csak itt találjuk meg a 17. század eleji szószólókat, és nagy előnye, hogy az *actuarium*mal és a külső tanács ülésjegyzőkönyvével ellentétben nem az év eleji tanácslistát adja meg, hanem az év végét, így kiderülnek belőle az esetleges év közbeni változások. (Ezeket egyébként sokszor a külső tanács jegyzőkönyvében is jelzik.) Az 1615 és 1626 között fennmaradt, bő évtizednyi foghíjat szintén a számadáskönyvek segítségével tudjuk kipótolni.³⁹ 1571-től külön cím alatt vezetik az esküdtek kiküldetéseinek útiköltségét, majd a 17. században az általa-

34 A levéltár legrészletesebb ismertetője: DORDEA 1985.

35 BVL III. a. Nr. 1. Magistratsprotokoll 1515–1522 (MOL X 1242 499. doboz), illetve 2. Magistratsprotokoll 1525–1541 (MOL X 1242 499. doboz). Ezek kiadását a közeljövőben tervezzük.

36 BVL III. a. Nr. 3. – A városkönyvek fokozatos differenciálódásáról: BLAZOVICH 2005. 33–37. p. Besztercén a városkönyvvezetés láthatóan később kezdődött, mint a jelentősebb hazai városokban.

37 BVL III. a. Nr. 11. Kommunitätsprotokoll 1605–1686 (MOL X 1242 325. doboz)

38 BVL IV. a. Nr. 28. Städtische Rechnungen 1590–1623 kiadások (MOL X 1248 297–298. doboz). Az ezt megelőző számadáskönyvben (IV: a. Nr. 27. Städtische Rechnungen 1570–1589 bevételek és kiadások [MOL X 1248 297. doboz]) az év végi számadásoknál csak a jegyző neve szerepel, a főbíróé és a tanácsé nem.

39 BVL IV. a. Nr. 28. és Nr. 32. Städtische Rechnungen 1624–1653 kiadások (MOL X 1248 298. doboz).

ban Szebenbe beszolgáltatott adókat is külön fejezetbe foglalják, amelyeket pedig szintén szenátorok gondjaira bíztak. Az így nyert, átlagosan 7-8 esküdtnévet továbbiakkal tudjuk bővíteni a városnak a 17. századra megjelent külön bevételi számadáskönyvből (1617–1694), amely minden év elején felsorolja azokat a bevételeket (a huszad-, malom-, kapupénz-jövedelmet) is, amelyeket az előző évi praefectusok beszolgáltattak a tanácsnak, és amelyeket már az új gazdasági évhez soroltak.⁴⁰ (Egészen 1658-ig a praefectusok általában névvel szerepelnek.) Továbbá 1624-ben és az azt követő két évben a kerületi gerébek számadáskönyve is segítségünkre siet néhány tanácslistával.⁴¹ Ami a belső tanács 1542 előtti tagjait illeti, az 1530 és 1537 közötti időszak névjegyzékeit megtaláljuk a második számú tanácsi jegyzőkönyvben.⁴² Az 1527–1529 és 1538–1541 közötti évekről azonban sem az 1461-től fennmaradt, adójegyzékkel vegyes korai számadáskönyvek,⁴³ sem pedig az 1520-tól meglévő adókönyvek nem szolgáltatnak nagyobb mennyiségű adatot.⁴⁴ A számadáskönyvek esetleges elszórt említései mellett így elsősorban a város gazdag, ún. misszilis sorozatára támaszkodhatunk, amely döntően a beérkező leveleket tartalmazza ugyan, de kisebb mértékben városi kiadványokat is.⁴⁵ Előreláthatólag a fenti két rövid időszak feltárása fogja a belső tanácsot illetően a legnagyobb nehézséget támasztani.

Bár a külső tanács összetételét ezúttal nem áll módunkban vizsgálni, érdemes ennek forrásait is áttekinteni. A 16. század esetében itt valamivel kedvezőbb a helyzet, a városi alkalmazottak bérkifizetéseit tartalmazó számadáskönyvekben, a *Salarialbuch*okban kisebb, egyéves hiányokkal megtaláljuk az 1538 és 1566 közötti időszak centumvir-listáit.⁴⁶ (A 17. századi *Salarialbuch*ok ezzel szemben nem maradtak meg.) A 17. században a százférfiak listája saját jegyzőkönyvükben szerepel, de nem minden évnél, hanem meglehetősen ritkán, a század első felében például csak az 1606-os és 1630-as évből ismerünk ilyeneket.⁴⁷ Ez minden bizonnyal azzal a szokással is magyarázható, hogy a teljes lista leírása helyett egyszerűen átjavították, átírták a korábban már rögzített jegyzéket, nehéz időrendi dilemmákat okozva ezzel a történészeknek. Váratlan segítséget jelent azonban az archontológiai kutatásnak egy másik szokás: mivel az ülésről távol maradó centumvireket 25 dénáros büntetés megfizetésére kötelezték, ne-

40 BVL IV. a. Nr. 31. Städtische Rechnungen 1617–1694 (MOL X 1248 298. doboz). A bevételi számadáskönyv csak a kisebb bevételeket részletezi, a nagyobb (adó jellegű) bevételek esetében csak a végösszegeket adja meg. 1623-tól azonban ez is elmarad, és a nagyobb bevételekről egyáltalán nem tartalmaz információt.

41 BVL IV. c. Nr. 624.

42 BVL III. a. Nr. 2.

43 Beszterce első két, 1461-ből és 1462-ből származó számadását, amelyek – leszámítva az 1453-as részleges kolozsvárit – egyben Erdély legrégebbi adójegyzékai is, Konrad. G. Gündisch közölte. GÜNDISCH 1977.

44 Az adójegyzékek archontológiai felhasználásáról általában: H. NÉMETH 2004. 202–203. p.

45 A besztercei „misszilis” sorozatról: SZABÓ 2007. 113–120. p.

46 BVL IV. c. Nr. 625–628. Salarial-Protokolle 1530–1535, 1535–1543, 1544–1563, 1564–1601, (MOL X 1248 309–310. doboz). A következő évekből nincs a fenti időszakon belül centumvir-jegyzék: 1539, 1545, 1552, 1554, 1561.

47 BVL III. a. Nr. 11. 10. p. és 52. p.

vüket mindig feljegyezték. Ironikus módon minél többen és többször hiányoztak, annál teljesebb lesz az archontológia. A százférfiak jegyzőkönyve kapcsán érdemes még megemlíteni, hogy itt találjuk meg időnként a városi tizedesek és tűzhelyfelügyelők listáját is.

Miután áttekintettük a város archontológiai szempontból fontos forrásanyagát, ideje ismertetnünk, hogy mi derül ki gyűjtésünkből a besztercei belső tanácsra nézve. Már említettük, hogy más szász városoktól eltérően itt a centumvirek választották a teljes testületet. Ez azonban korántsem jelentette azt, hogy a hatalom körei Besztercén kevésbé zárultak volna be, sőt. Bár elméletileg mind a bírót, mind a belső tanácsot egy-éves időtartamra választották, a procedura láthatóan teljesen formális volt.⁴⁸ Az esküdtek, amennyiben nem következett be valami rendkívüli esemény (belharc, távozás a városból) gyakran megválasztásuktól egészen halálukig csaknem folyamatosan a belső tanács tagjai maradtak.⁴⁹ A tanácstagság csak akkor szünetelt, ha az illetőt a szokásoknak megfelelően néhány évre kiküldték, hogy a centumvirek szószólója és egyben osztóbíró legyen.⁵⁰ Az átmenetileg távozó helyébe ilyenkor tagot választottak, a szószóló azonban néhány éves külső tanácsbeli működés után mindig visszatérhetett a szenátusba. A sajátos gyakorlat minden bizonnyal arra szolgált, hogy a belső tanács teljesen ellenőrzése alá vonja a százférfiakat. Az erőteljesen oligarchikus rendszer további jellemzője volt Kassához és más magyarországi, illetve erdélyi városokhoz hasonlóan a tanács szigorú rangsorrendje is, amely itt igen erőteljesen függött a bekerülés időpontjától. A testületen belüli előrelépés csak lassan, fokozatosan volt lehetséges, nagyon ritka az olyan ugrás, mint amelyet Gregorius Daum 1555-ben a tanács hatodik helyéről a főbírói székbe végrehajtott.⁵¹ A szószólóként működő személyek is általában a testületnek abba a szektorába érkeztek vissza, ahonnan átmenetileg távoztak. A tanácsba frissen bekerült tagok közül többen, így például az 1647-ben esküdtté választott Martin Amberg, korábban a centumvirek közül a tanácsviseltek mellé rendelt osztóbírák voltak.⁵²

A főbírák listája szintén a rendszer zártságát illusztrálja. Az 1580-tól 1586-ig folyamatosan regnáló Caspar Budaker esete unikum ugyan, de általános az, hogy két ember, átlagosan két-három évenkénti cserével, felváltva gyakorolja a főbírói hatalmat. Míg egyikük főbíró volt, addig a másik a belső tanács rangidős tagja (*projudex*). Egy ilyen duumvirátus akár húsz évre is kisajátíthatta magának a városi főhatalmat. A szokás csírái már a késő középkorban is megjelentek, de igazán csak a 16. század közepén teljesebben ki. 1555 és 1575 között Gregorius Daum (Thimar) és Caspar

48 Az évenkénti választás már a középkor végi Budán sem jelentett a tanács esetében nagy mobilitást: KUBINYI 1973. 140. p.

49 Árukkodó, hogy 1521-ben egy tanácsstag jogsérelemként értékelte újraválasztásának elmaradását: MÜLLER, G. E. 1985. 61.

50 Egy 1697-es adat szerint a szószólókat elméletileg a százférfiak szabadon választották: MÜLLER, G. E. 1985. 93. p. A gyakorlat azonban a belső tanács hibátlan érdekérvényesítését mutatja.

51 BVL III. a. Nr. 3. fol. 55.

52 BVL III. a. Nr. 11. 139. p., illetve 146. p.

Kürschner (Pellio) töltötte be a főbírói posztot, 1576 és 1592 között pedig Caspar Budaker és Urban Weidner (Sartor, Szabo). A 17. században kisebb anomáliákkal ugyanez figyelhető meg. Georg Eifner (Baierdörfer) és Georg Frank például 1602 és 1618 között monopolizálta a vezetést, Simon Engesser (Utczási) és Andreas Amendt (Végh) 1635-től 1645-ig, Martin Schultz és Georg Böhm pedig 1645-től 1661-ig, és még folytathatnánk a listát. Hasonló városvezetői csoportok létezésére Kassán már Granasztói György felfigyelt,⁵³ a nemrég közölt besztercebányai archontológiában is feltűnnek, de nem két, hanem 3-5 tagból állnak, ennek megfelelően a váltakozás sem ilyen szabályos.⁵⁴

A tanácsképes családok kontinuitásáról egyelőre nehéz konkrétumokat mondani. Az egyértelműnek látszik, hogy a 16. század első felében sok, régebben az elithez tartozó család eltűnt.⁵⁵ Bár az először 1521-ben a tanácsban szereplő Frank, és az 1523-ban feltűnő Wallendorfer névvel még a 17. században is találkozunk, genealógiai kutatások híján egyelőre nem lehetünk biztosak abban, hogy ugyanarról a családról van szó. Az 1526 után feltűnt Budakerekről azonban ez majdnem biztosra vehető. 1532-ben Paul Budaker révén már tanácsstagok, a testületbe került utolsó családtag pedig az 1631-ben főbíróként elhunyt Martin. Mind a családok folytonosságát, mind pedig az eliten belül feltehetően nagy fontossággal rendelkező rokonsági hálózatokat úgy lehetne igazán megismerni, ha sikerülne megrajzolni a legfontosabb tanácsi családok genealógiáját. Erre a későbbiekben a bírósági jegyzőkönyvek és 1573-tól az osztókönyvek felhasználásával nyílik a legtöbb esély. Érdekes lenne továbbá megismerni a belső tanács tagjainak foglalkozás szerinti összetételét is. Konrad G. Gündisch erős bizonytalansági faktorral rendelkező számításai alapján úgy tűnik, hogy a késő középkori Besztercén az esküdtek között meglehetősen nagy volt a kézművesek aránya, legalább 40 százalékos, ám igen sok vezető tanácsstag és bíró a radnai ezüstművészetben meggazdagodott vállalkozók közül került ki.⁵⁶ A radnai bányászat hanyatlásával ez a csoport a kora újkorban meggyengült (ezzel párhuzamosan a külkereskedelem erősen vesztett jelentőségéből). A városvezetésen ezután kizárólag a 16. századiaknál kisebb formátumú kereskedők és a kézművesek osztoztak.⁵⁷ Több céhes mester is duumvirátusok tagja volt, így például a foglalkozását tekintve szabó Urban Weidner 1578-tól.

A kutatás további irányait jelenthetné a céheknek a belső és külső tanáccsal való viszonya, illetve az adójegyzékek alapján a polgárság, és benne az elit vagyoni réteg-

53 GRANASZTÓI 1992. 133. p.

54 H. NÉMETH 2004. 207–208. p.

55 Konrad G. Gündischnek a középkor kapcsán sikerült igazolnia, hogy egyes családok (pl. a bányavállalkozó Kretschmerek és Eibenek) akár 6 generáción keresztül is a városvezetésben tudtak maradni. GÜNDISCH 1976. 163–164. p.

56 GÜNDISCH 1976. 161–162. és 169–170. p.

57 Granasztói György a 16. századi Kassán szintén a kézműves tanácsstagok arányának növekedését figyelte meg. GRANASZTÓI 1993. 131. p.

zódésének vizsgálata.⁵⁸ Mindezek az adatok azonban csak akkor nyernek majd igazi értelmet, ha egyúttal körül tudjuk határolni az eliten belüli organikus csoportokat, hátlózatokat is. Jó lehetőségekkel kecsegtet az elit vizsgálatára az az 1615 és 1668 között vezetett speciális számadáskönyv is, amelyben a jegyző a fejedelem besztercei látogatásainak költségeit írta fel, köztük azokat az összegeket, amelyeket a város élelmiszerek és kézművesipari termékek megvásárlására fordított.⁵⁹ Mivel az eladók, különösen a bor esetében nagyon gyakran a város belső vagy külső tanácsának tagjai voltak, szerepvállalásuk az elit jellemzésére is alkalmas lehet.

A kutatás eddigi eredményeit összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a legnagyobb szász városokénál Beszterce kormányzata jóval egyszerűbb volt, a kerületi igazgatási forma és a kisebb méret folyamánként számos, a szász székekben ismert tisztség hiányzott. A viszonylagos egyszerűség és a centumvirek tanácsválasztó joga ellenére a belső tanács meglepően zárt maradt, és a főbírói tiszte rendszerint egy nem hivatalos duumvirátusi rendszer keretében töltötték be. A bizonytalanságok ellenére valószínűleg az is bizonyítható lesz, hogy néhány család az önálló Erdélyi Fejedelemség szinte teljes fennállása alatt meg tudta őrizni pozícióit. Hogy a besztercei belső tanács feltűnően oligarchikus jellegére és az elit viszonylagos állandóságára mi adhat magyarázatot, annak kiderítése a jövőbeni kutatások feladata.

Levéltári források

Beszterce város és kerület levéltára (BVL) – mikrofilm formájában a Magyar Országos Levéltárban

MOL X 1242

- III. a. Nr. 1. Magistratsprotokoll 1515–1522 (499. doboz)
- III. a. Nr. 2. Magistratsprotokoll 1525–1541 (499. doboz)
- III. a. Nr. 3. Magistratsprotokoll – Városi tanácsi jegyzőkönyv („Actuarium”) 1542–1661 (290. doboz)
- III. a. Nr. 11. Kommunitätsprotokoll 1605–1686 (325. doboz)

58 A késő középkori besztercei polgárság rétegződése az 1461-es, 1487-es és 1520-as adójegyzékek alapján. GÜNDISCH 1976. 174–181. p. Brassó esetében a 15. század végi adójegyzékek, különösen az 1489-es felhasználásával Maja Philippi végzett a vagyoni rétegződésre vonatkozó elemzést: PHILIPPI 1984. 164–176. p.

59 A számadáskönyv némileg párhuzamba állítható a kolozsvári sáfárpolgár számadáskönyveinek 1608-tól külön vezetett tételével, az ún. fejedelmi diversákkal, amelyeket az utóbbi időben Jeney-Tóth Annamária dolgoz fel. JENEY-TÓTH 2003.

MOL X 1248

- IV. a. Nr. 26. Städtische Rechnungen 1556–1569 (297. doboz)
 IV. a. Nr. 27. Städtische Rechnungen 1570–1589 bevételek és kiadások (297. doboz)
 IV. a. Nr. 28. Städtische Rechnungen 1590–1623 kiadások (297–298. doboz)
 IV. a. Nr. 31. Städtische Rechnungen 1617–1694 bevételek (298. doboz)
 IV. a. Nr. 32. Städtische Rechnungen 1624–1653 és kiadások (298. doboz)
 IV. c. Nr. 624. A kerületi gerébek számadáskönyve 1624–1692. (309. doboz)
 IV. c. Nr. 625–628. Salarial-Protokolle 1530–1535, 1535–1543, 1544–1563, 1564–1601. (309–310. doboz)

Hivatkozott irodalom és kiadott források

- BEDEUS VON SCHARBERG 1858. BEDEUS VON SCHARBERG, JOSEPH: Mittheilungen über ein Medwischer Stadtbuch aus dem 16. und 17. Jahrhundert. *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, 3. (1858) Heft 1. 31–123. p.
- BERGER 1897. BERGER, ALBERT: Verzeichnis der Bistritzer Oberrichter. In: *Festgabe der Stadt Bistritz*. Verlag der Stadt Bistritz, Bistritz, 1897, 83–100. p.
- BINDER 1982. BINDER PÁL: *Közös múltunk. Románok, magyarok, németek és délszlávok feudalizmus kori falusi és városi együttéléséről*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1982.
- BINDER 1994. BINDER PÁL: *Beszterce és Radna-völgy történelmi személy- és helynevei (1698–1865)*. ELTE, Budapest, 1994. (Magyar névtani dolgozatok 136.)
- BLAZOVICH 2005. BLAZOVICH LÁSZLÓ: A városkönyvek és a soproni Gerichtsbuch. In: *Gerichtsbuch. Bírósági könyv 1423–1531*. Közreadja: HÁZI JENŐ – NÉMETH JÁNOS. Győr-Moson-Sopron megye Soproni Levéltára, Budapest, 2005. (Sopron város történeti forrásai A. sorozat 2. kötet) 33–46. p.
- DAHINTEN 1988. DAHINTEN, OTTO: *Geschichte der Stadt Bistritz in Siebenbürgen*. Böhlau Verlag, Köln–Wien, 1988. (Studia Transylvanica 14.)
- DORDEA 1985. DORDEA, IOAN: Primăria oraşului Bistriţa. In: *Îndrumător în Arhivele Statului Judeţul Cluj*. Ed. ALEXANDRU MATEI. Direcţia Generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, 1985. (Îndrumătoare arhivistice 16.) 210–281. p.

- Eigen-Landrecht* *Das Eigen-Landrecht der Siebenbürger Sachsen. Unveränderte Wiedergabe des Erstdruckes von 1583.* Hrsg. ADOLF LAUFS. Verlag Hans Meschendorfer, München, 1973.
- EMBER 1946. EMBER GYÖZÖ: *Az újkori magyar közigazgatás története Mohácstól a török kiűzéséig.* „Budapest” Irodalmi, Művészeti és Tudományos Intézet, Budapest, 1946. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai III. Hatóság- és Hivataltörténet 1.)
- GODA 2007. GODA KÁROLY: A városi igazgatás szerkezete Sopronban a középkor végén. *Soproni Szemle*, 61. (2007) 3. szám, 255–271. p.
- GRANASZTÓI 1993. GRANASZTÓI GYÖRGY: A vezetés szociológiája a középkorvégi Kassán. In: *Perlekedő évszázadok.* Szerk. HORN ILDIKÓ. ELTE, Budapest, 1993., 124–146. p.
- GRÄSER 1790. GRÄSER, DANIEL: *Der Verfassungszustand der sächsischen Nation in Siebenbürgen nach ihren verschiedenen Verhältnissen betrachtet, und aus bewährten Urkunden bewiesen.* Martin Hochmeister, Hermannstadt, 1790.
- GÜNDISCH 1976. GÜNDISCH, KONRAD G.: Patriciatul oraşenesc medieval al Bistriţei pînă la începutul secolului al XVI-lea. *File de istorie*, 4. (1976) 147–193. p.
- GÜNDISCH 1977. GÜNDISCH, KONRAD G.: Cel mai vechi registru de socoteli al oraşului Bistriţa (1461, 1462). ed. KONRAD G. GÜNDISCH. *Acta musei Napocensis*, 14. (1977) 337–347. p.
- GÜNDISCH 1993. GÜNDISCH, KONRAD G.: *Das Patriziat Siebenbürgischer Städte im Mittelalter.* Böhlau Verlag, Köln–Weimar–Wien, 1993. (Studia Transylvanica 11.)
- JENEY-TÓTH 2003. JENEY-TÓTH ANNAMÁRIA: „Attam Urunk ő nagysága konyhájára.” In: *Emlékkönyv Kiss András nyolcvanadik születésnapjára.* Szerk. PÁL-ANTAL SÁNDOR és mások. Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 2003., 223–235. p.
- KISS 2003. KISS ANDRÁS: *Más források – más értelmezések.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2003.
- KOLOSVÁRI-ÓVÁRI 1885. KOLOSVÁRI SÁNDOR – ÓVÁRI KELEMEN: *A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. I. Az erdélyi törvényhatóságok jogszabályai.* Közreadja: KOLOSVÁRI SÁNDOR – ÓVÁRI KELEMEN. MTA, Budapest, 1885.

- KRAMER 1887. KRAMER, FRIEDRICH: Bistritz um die Mitte des 16. Jahrhunderts. *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, 21. (1887) Heft 1. 26–86. p.
- KUBINYI 1973. KUBINYI ANDRÁS: Budapest története a későbbi középkorban Buda elestéig (1541-ig). In: *Budapest története. II. Budapest története a későbbi középkorban és a török hódoltság idején*. Szerk. GEREVICH LÁSZLÓ – KOSÁRY DOMOKOS. Budapest Főváros Tanácsa, Budapest, 1973., 7–240. p.
- KUZMA 2004. KUZMA DÓRA: Besztercebánya bírónak és esküdteinek archontológiája a XVI. század első felében. *Fons*, 11. (2004) 2. szám, 219–234. p.
- MÜLLER 1985. MÜLLER, GEORG EDUARD: *Stühle und Distrikte als Unterteilungen der Siebenbürgisch-Deutschen Nationsuniversität 1141–1876*. Böhlau Verlag, Köln–Wien, 1985. (Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens 10.)
- MÜLLER 1913. MÜLLER, HEINRICH: Zur Geschichte des Repser Stuhles IV. *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, 39. (1913) Heft 1. 249–476. p.
- H. NÉMETH 2004. H. NÉMETH ISTVÁN: Az archontológia és a várostörténet. *Fons*, 11. (2004) 2. szám, 197–218. p.
- H. NÉMETH 2006. H. NÉMETH ISTVÁN : *Kassa város archontológiája. Bírák, belső és külső tanács 1500–1700*. Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány, Budapest, 2006. (Fons Könyvek 3.)
- PHILIPPI 1984. PHILIPPI, MAJA: Die Sozialstruktur Kronstadts im Mittelalter. In: *Beiträge zur Geschichte von Kronstadt in Siebenbürgen*. Hrsg. PAUL PHILIPPI. Böhlau Verlag, Köln–Wien, 1984. (Siebenbürgisches Archiv Bd. 17.) 156–178. p.
- Rechnungen* *Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt und der Sächsischen Nation I. 1330–1516*. Hrsg. FRIEDRICH TEUTSCH és mások. Franz Michaelis, Hermannstadt, 1880. (Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus Sächsischen Archiven I. 1.)
- SEIWERT 1875. SEIWERT, GUSTAV: Chronologische Tafel der Hermannstädter Plebane, Oberbeamten und Notare. Erste Abtheilung

- von 1309 bis 1499. *Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde*, 12. (1875) Heft 2. 189–256. p.
- SCHULER VON LIBLOY 1862. SCHULER VON LIBLOY, FRIEDRICH: *Materialien zur Siebenbürgischen Rechtsgeschichte*. Hrsg. FRIEDRICH SCHULER VON LIBLOY. Verlag von Theodor Steinhaussen, Hermannstadt, 1862.
- SCHULER VON LIBLOY 1867. SCHULER VON LIBLOY, FRIEDRICH: *Siebenbürgische Rechtsgeschichte*. 1. Bd. *Einleitung, Rechtsquellen und Staatsrecht*. (2. erweiterte Ausgabe) Hermannstadt, 1867.
- STENNER 1916. STENNER, FRIEDRICH: *Die Beamten der Stadt Brassó (Kronstadt) vom Anfang der städtischen Verwaltung bis auf die Gegenwart*. Brassó (Kronstadt), 1916. (Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó [Kronstadt] VII. Band – Beiheft I.)
- SZABÓ 2007. SZABÓ ANDRÁS PÉTER: Beszterce város levéltárának történetéhez. *Levéltári Közlemények*, 78. (2007) 1. szám, 99–127. p.
- SZÜCS 1955. SZÜCS JENŐ: *Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon*. Művelt Nép, Budapest, 1955.
- ZIMMERMANN 1884. ZIMMERMANN, FRANZ: Chronologische Tafel der Hermannstädter Plebane, Oberbeamten und Notare in den Jahren 1500–1884. *Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde*, 19. (1884) Heft 3. 31–123. p.